

VII.

Un nou exemplar din Evangheliarul lui Coresi (1561).

Cunoscutul bibliofil ardelean, dl I. Marțian a descoperit un nou exemplar din Evangheliarul lui Coresi, tipărit în anul 1561, din care se cunoșteau până acuma numai două exemplare, unul, cu câteva lipsuri, în posesia Academiei Române, descris „în mod provizor“ în *Bibliografia românească veche* I, 43—46 și al cărui text a fost tipărit cu litere latine de Dr. Gerasim Timuș Piteșteanu (*Tetraevanghelul diaconului Coresi*, reimprimat după ediția primă din 1569—1561, de — cu o prefață de Constantin Erbiceanu. . . București, Tip. Cărților bisericești, 1889); — și al doilea, complet, la Muzeul național din Budapesta (R. M. K. II. 85 sz.), semnalat mai întâiu de M. Gaster (*Gröbers Grundriss* II. Bd. 3 Abt. S. 266) și descris de M. Roques în *Romania*, 36 (a. 1907), p. 429—434, care reproduce în transcriere latină filele ce lipsesc în exemplarul din București, completând astfel lipsurile din ediția lui Gherasim T. Piteșteanu. Acest exemplar a mai fost descris odată de Ios. Popovici în *Magyar Könyvszemle* vol. XXI, fasc. 2 (Aprilie-Iunie 1913) p. 106—109.

Ca și în cele două exemplare descrise, exemplarul lui Marțian poartă pe fila dintâiu și pe cea din urmă a fiecărui caiet, jos în mijloc, signatura. Greșelile de semnătură sânt cele relevate de Bianu-Hodoș și M. Roques. Totuși se găsesc câteva deosebiri, care par a se reduce la scăpări din vedere a celor ce au descris exemplarele de la Academia Română și de la Muzeul național din Budapesta, și adevăc:

Bianu și Hodoș notaseră că „caietele 4 și 9 sânt fără semnătură“ (p. 43) ceea ce Roques rectifică „le cahier 9 n'a aucune signature (mais le cahier 4 a les siennes dans l'exemplaire de Buda-Pest)“ (p. 430). În exemplarul Marțian caietul 4 are de asemenea semnătura, dar ea lipsește la caietul 3, 9 și 18. De asemenea lipsește semnătura pe pagina din urmă a caietelor 8 și 30 (aceasta din urmă fiind albă). Tipărițurile cu roșu

nu s'au făcut începând cu f. 114 — f. 120, ci au fost scrise ulterior cu mâna, cu cerneală roșie.

În exemplarul Marțian lipsesc cu totul cinci foi, dintre cari două foi albe (1 și 111), dinaintea evangheliilor lui Mateiu și Luca, foaia 252 cu epilogul, precum și foile 234 și 237 din caietul 30 (cu semnatura greșită 29), care sânt adăogate ulterior, scrise cu mâna.

Tot astfel lipsește, ca în celelalte două exemplare, titlul și predoslovia, dacă va fi existat. În locul lor, în exemplarul Marțian, se găsesc, la început, două foi, dintre care cea dintâiu, în parte ruptă și deterioarată, iar a doua, legată întors, adică cu verso înainte. Aceste foi aparțin, „Tâlcului evangheliilor“ tipărit de Coresi în 1564. Foaia dintâiu poartă jos semnatura 31, corespunzând deci cu caietul final din „Tâlc“ și începe cu cuvintele: „Frații miei, această evanghelie învață pre|noi și ne dojenește, cum noi creșt|nii să fimă pururi!) deșteptați și să pre|veghemu și să ne ținemă noi gata a|mearge înaintea lui Dumnezeu“ și se termină pe r. al foii următoare cu cuvintele: „Dereptă aceaia|nu zice nici Hr. Luc[a] 38 : când va ve|ni fiulă omenescă, gândiți, oare, a|fla-va fapte bune pre pământă? călzice și grăiaște aimintea așa: valre gândiți că va găsi credință pre pământă? dereptă aceaia varecine în vreamea | morției sale nu-i va fi cu credință în Is | Hs., așa va imbla ca și ceale cinci fealte nebune; iară tu, Doamne, dă-ne împără|ția ta, amină“. Urmează apoi, pe v., „Scara în carea veri afla lucrure-scumpe | adevărate în tâlcurile Ev[an]g[he]liiloră în ceastă carte“, întocmai cum a fost reprodușă de Bianu și Hodoș în *Bibl. veche* I, p. 518.

După caietul 30 (cu semnatura greșită 29), cu care se termină Evanghelia lui Ioan, urmează, în exemplarul Marțian, zece foi, dintre care cea dintâiu și cea din urmă au, la început și la sfârșit, câte o filă albă. Restul e scris frumos cu mâna cu cerneală neagră (textul) și roșie (inițialele, titlurile, sfârșiturile și indicațiile asupra cetirii), la început cu un frontispiciu ornamentat, cu 27 rânduri pe o filă; literele r, y, ț, f, z, h și șt, în rândul de jos al paginei, sânt cu mult mai lungi decât celelalte. Cuprinde

1) Tipărit поурѣрѣ.

cele unsprezece evanghelii ale Invierii (Mat. XXVIII, 16—20, Marcu XVI 1—9, 9—20, Luca XXIV 1—13, 12—36, 36—53, Ioan XX 1—11, 11—19, 19—31, XXI 1—15, 15—25). Urmează Ioan XI, 1—45, Corint. XIV, 6—9, Ioan V, 17—23, Corint. XV, 20—28, Ioan VI, 35—39, Corint. XV, 39—45, Ioan V, 40—44, Thessal. IV, 13—17, Ioan V, 24—30. Textul este același ca al Noului Testament de Bălgrad (1648), după care presupun că a fost copiat. Numai ici și colo găsim câte o formă deosebitoare, precum *margă* (N. T. meargă), *vedzură* (N. T. văzură) ș. a. În cele două evanghelii de la început copistul scrie încă s, de la a treia evanghelie înainte are ȝ ca în Noul Testament de la 1648.

Tot pe redacția Noului Testament de la Bălgrad, însă într-o formă cu schimbări de amănunt, se bazează textul scris mai târziu, foile 234 și 237, care lipseau în exemplarul Marțian, precum se vede din următoarele citate alăturate:

*Exemplarul din Buda-
pesta f. 234^r (după
Roques, Romania 36,
433).*

derepce era vineri era
amu zi mare acea sâmbă-
tă, rugară Pilat săfrân-
gă fluerele lor și să-i
ia. vineră voinici. și
întăiului amu frâmsără
fluerele și altuace era
răstignitū cu nusul. la
ls. mearseră. ca văzură
el că e mort, nu frâm-
sera lui fluerele

f. 237

Exemplarul de la
Academia Română
(după ed. Timuș Piteș-
teanul p. 2.1)

cunoscură ucenicii că
easte ls grăi amu lor,
feciori doară aveți ceva
măncare, răspunseră lui
ba el zise lor. aruncați
a dereapta a corabiei.
și veți afla.

*Exemplarul Marțian
f. 234^r*

căci era sara sârbătoare.
că era o dzi mari(!)
aceaia sâmbăta rugară
pre Pilat ca să le zdro-
bască fluerele lor, și să-i
ia. vineră voinici(!) și
celuia dentăiu îi frâm-
sără fluerele și celuia-
laltū ce era răstigniră
cu el. iară la ls. deacă
viniră, cum vedzură pre
el, că era mortu, nu-
i frâmsără fluerele.

f 237

cunoscură. ucenicii că
iaste ls dzise dreptu
aceaia ls. lor. ficioři,
au aveți ceva de mân-
cat răspunsără lui ba.
el dzise lor aruncați de-
dereapta corabi mrea-
jele dzise lor, și veți afla

Noul Testament f. 135^r

căce era sara sârbătorii
(că era o zi mare acea-
ia Sâmbăta) rugară pre
Pilatū, ca să le zbro-
bească fluerele lorū, și
să-i ia. Vineră voinici
și celuia dentăiu îi frâm-
sără fluerele, și celuia-
laltū ce eră răstignitū
cu elū. iară la ls deaca
veniră, cumū văzură pre
elū că ară fi mortū, nu-
i frâmse fluerele

p. 133^r

cunoscură ucenicii că
iaste ls. Zise dereptū
aceaia ls lor, feciori,
au aveți ceva de mân-
catū? răspunsără lui, ba.
Elū zise lorū, aruncați
de-a dereapta corabi
mreaia, și veți afla.

Presupun că același text a servit ca bază celui ce a făcut, cu o scrisoare mai nouă, legată, câteva îndreptări în textul coresian și adecă pe foile 15, 135—136, 149, 155, 163, 182, 184, 202—203, 208—209. Că aceste corecturi sânt mai târzii se cunoaște nu numai după scrisoare, ci și din faptul că ele îndreaptă și evanghelia din urmă a Învierii din caietul intercalat și care reproduce textul din Noul Testament de la 1648. Spre a da o probă despre felul acestori îndreptări, reproduc începutul zacealei 25, punând alături textul original, cel corectat și cel din Noul Testament de la Bălgrad.

<i>Textul original coresian :</i>	<i>Exemplarul Marțian (corectat)</i>	<i>Noul Testament 1648</i>
<p>În vremea aceeaia întră elū în Capernaumū. Apropriē-se cătră Elū sutășulū rugă elū grăiā. Doamne coconul meu zace în casă slabă iute pățitū. și grāi lui Is. Eu voi veni și-lū voi vindeca și răspunse sutășulū zice. doamne nu sintū destoinicū la coliba mea să mergi. ce trecândū zi cu cuvântulū. și se va vindeca coconulū meu. și amu eu omū sântū suptū despusū. amū suptū mine voinicū, și grăescū unuia să margă și merge. și altuia să vine și vine. robulū meu, să facă aceasta și face, auzi Is. zise mǎrgătorilōrū după elū. . .</p>	<p>Întrândū Is. în Capernaumū s'au apropiat cătră Elū un sutăș rugându-l pre el și grāind doamne coconulū meu zace în casă bolnav și să chinuiaște rău. Și au zis. Is. lui. Eu voi veni și-l voi vindeca pre-el. iar răspunzând sutășulū au zis. doamne nu sântū destoinicū la coliba mea să mergi și se va vindeca coconulū meu. că și eu sântu om suptū biruință având supt mine slujitorū voinicū și grăescū unuia sa margă și merge. și altuia să vie și vine. și robulū meu, să facă aceasta și face iară Is auzind aceasta s'au mirat și au zis celor ce merea(!) după dānsul. . .</p>	<p>— Iară întrândū Is. în Capernaumu să apropiē cătră Elū un sutăș rugându-l pre elu: și grāindu. Doamne, feciorulū meu zace în casă. slăbănogū și iute să chinuiaște. Și zise Is lui, Eu voi veni și voi vindeca pre Elū. Și răspunse sutășulū, zise, Doamne nu sântu destoinicū să întri în casa mea, ce numai și cu cuvântulū, și să va vindeca feciorulū meu. Că și Eu sântu Omū, suptū puteare rânduitū, și amū suptū mine viteaji: și zicū cestuia, pasă: și merge, și altuia vino, și vine, și slugii mele, fă aceasta, și face. Iară deaca auzi Is. aceasta, să mira: și zice celoru ce mergeā după Elū. . .</p>

Alte însemnări cu mâna nu se găsesc decât pe v. foi 12; sus în dreapta, scris de-a curmezișul, cu cerneală roșie T (urmează un loc mâncat de car) ΟΛΥΡΡΟΝΟΛ.

Sextil Pușcariu.